

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

(за матеріалами міжнародної науково-практичної конференції
з кримінального права 12–13 жовтня 2017 р.)

12–13 жовтня 2017 р. у м. Харкові відбулася міжнародна науково-практична конференція «Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації». Організаторами конференції виступили Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України Національна академія прокуратури України та громадська організація «Всеукраїнська асоціація кримінального права».

На заході обговорювалося широке коло дискусійних питань, зокрема: теоретичні та методологічні засади реформування кримінального законодавства України в умовах глобалізації; джерела формування міжнародного кримінального права та його місце в національній правовій системі; нові та оновлені загрози сталому розвитку України в умовах глобалізації та підстави для введення чи удосконалення заходів відповідної кримінально-правової протидії; впровадження позитивного міжнародного досвіду у сфері кримінального права у вітчизняну законотворчу та правозастосовну практику; кримінально-правові проблеми боротьби з транснаціональною злочинністю та корупцією на національному та міжнародному рівнях; питання кримінальної відповідальності за міжнародні злочини; актуальні проблеми наук кримінально-правового циклу в умовах євроінтеграції.

У роботі конференції взяли участь понад 240 учених провідних вітчизняних навчальних та науково-дослідних закладів: Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Національної академії правових наук України, Національної академії прокуратури України, Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національного університету «Оде-

ська юридична академія», Львівського державного університету внутрішніх справ, Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка та ін., учені Білорусі, Киргизії, Німеччини, Польщі. До наукової дискусії приєдналися також керівники державних і місцевих органів влади та управління, представники судових та правоохоронних органів.

Відкрив захід ректор Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор, голова громадської організації «Всеукраїнська асоціація кримінального права» **В. Я. Тацій**, який відмітив, що правники з усієї України та із зарубіжних країн збираються уже сьомий рік поспіль на Харківській жовтневій міжнародній науково-практичній конференції для обговорення найбільш дискусійних та актуальних проблем боротьби зі злочинністю. Василь Якович висловив сподівання, що обмін думками вітчизняних науковців і практиків та їх зарубіжних колег дозволить вирішити актуальні проблеми та намітити подальші шляхи розвитку нашої держави. Також ректор Університету представив учасникам форуму виданий до конференції том з кримінального права Великої української юридичної енциклопедії, авторами якого виступили провідні науковці з усієї країни.

Наукову дискусію на пленарному засіданні розпочав завідувач кафедри кримінального права № 2 Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого» академік НАПрН України **М. І. Панов**, який виступив із доповіддю «Глобалізаційні процеси та їх вплив на стан і розвиток кримінального права». Він виділив як позитивні, так і негативні процеси та явища глобального характеру, що впливають на кримінальне право. До позитивних глобальних факторів він відніс ідеї всебічного кримінально-правового захисту людини і громадянина й одночасно обмеження заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до людини за вчинене кримінальне правопорушення; тенденції конвергенції (зближення) держав і правових систем, у тому числі й у сфері кримінального права. Як негативні глобалізаційні

процеси, що потенційно впливають на стан і розвиток кримінального права і законодавства, учений запропонував визнати об'єктивно існуючі масовидні явища (фактори) злочинного характеру (злочини), що відрізняються підвищеною суспільною небезпечністю, мають значну регіональну поширеність, вчиняються на території низки держав, у тому числі в Україні (йдеться про так звану інтернаціоналізацію злочинності), і заподіюють чи здатні заподіяти істотну чи тяжку шкоду суспільному життю (злочини так званого «небезпечного характеру»). Це злочини, пов'язані із застосуванням зброї або інших предметів, що використовуються для ураження людини; злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, корупційні злочини, злочини насильницького характеру, викрадення та торгівля людьми, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, злочини проти сім'ї і неповнолітніх та ін.

Професор кафедри кримінального права Національної академії внутрішніх справ, академік НАПрН України **В. І. Шакун** свою доповідь присвятив тіньовій економіці як об'єкту кримінології. Він констатував, що заходи протидії тінізації економіки мають, як правило, фрагментарний характер, набувають вигляду періодично проведених кампаній, зумовлених найчастіше політико-кон'юнктурними міркуваннями. Тобто здійснюється боротьба з окремими проявами явища, а не із самим явищем. Ця обставина змушує сучасну науку звернутися не лише до окремих напрямів боротьби з тіньовою економікою, а й до розробки кримінологічної теорії детінізації економіки. Об'єктом майбутніх досліджень має стати сукупність правових, організаційних, політичних, соціально-психологічних обставин, що мають кримінологічне значення та пов'язані з формуванням і реалізацією політики детінізації економіки. Учений виділив найбільш істотні чинники тінізації національної економіки, якими, зокрема, є недосконалість судової та правоохоронної систем, відсутність чіткої державної програми боротьби з організованою зло-

чинністю, у тому числі й в економічній сфері, низький рівень довіри населення до судових та правоохоронних органів.

Директор Науково-практичного центру проблем укріплення законності й правопорядку Генеральної прокуратури Республіки Білорусь **В. В. Марчук** в доповіді «Особливості кваліфікації злочину на основі принципу громадянства за кримінальним законодавством України та Республіки Білорусь» вказав: вивчення норм кримінального законодавства зарубіжних держав показує, що межі кримінальної юрисдикції щодо діянь, вчинених за межами держави її громадянами або особами, прирівняними до них, визначаються по-різному. З цього питання ним виділено чотири законодавчих підходи (моделі) у визначенні юрисдикційних підстав кримінальної відповідальності: повної персональної юрисдикції, обмеженої персональної юрисдикції, юрисдикційного правила подвійної кримінальності (подвійної злочинності), диференційованої юрисдикції. Проаналізувавши положення ст. 7 КК України, вчений дійшов висновку – законодавець України в цілому дотримується підходу в рамках обмеженою кримінальної юрисдикції. В основі цього підходу лежить ідея про те, що кримінальна юрисдикція відповідної держави обмежується фактом визнання національним судом вироку іноземної держави, що відповідає міжнародному принципу *non bis in idem*. Але при відсутності вироку іноземної держави головним при кваліфікації злочину є визнання відповідного діяння злочинним за національним кримінальним законом, незалежно від того, чи визнається відповідне діяння злочинним на території зарубіжної держави, де воно було вчинено. Що стосується кримінального законодавства Республіки Білорусь, у ньому набув відображення так званий диференційований підхід. Він будується на різних юрисдикційних підставах кримінальної відповідальності. Базовим у такому випадку є юрисдикційне правило про подвійну кримінальність. Однак щодо деяких злочинів національний кримінальний закон застосовується незалежно від положень, обов'язкових у місці вчинення діяння. Дослідивши особливості кримінального законодавства України, Біло-

русі та інших країн, В. В. Марчук прийшов до висновку, що диференційований підхід у визначенні меж персональної юрисдикції заслуговує на увагу й є найбільш оптимальним.

Професор Українського католицького університету та Львівського державного університету внутрішніх справ, член-кореспондент НАПрН України **В. О. Навроцький** у доповіді «Глобалізація у сфері кримінального права: плюси і мінуси» зазначив, що позитивні сторони глобалізації у кримінальному праві навіть не обговорюються. Це явище, принаймні щодо законодавства, сприймається як таке, що дає однозначні переваги усім, хто в ході створення чи вдосконалення тексту кримінального закону сприймає вимоги міжнародно-правових актів чи (та) керується відповідними принципами та правилами. Акцентується увага на тому, – підкреслив відповідач, – що альтернативи глобалізації немає, хоча б з огляду на те, що зобов'язання, прийняті при підписанні міжнародно-правових актів, підлягають безумовному виконанню. Негативні ж аспекти глобалізації щодо кримінального закону здебільшого в літературі оминаються увагою. Водночас вчений наголосив, що слід вести мову про недоліки не самої глобалізації, а про негативні наслідки дій тих, хто намагається сліпо йти за модою – копіювати чужі законодавчі рішення. Конкретні негативні наслідки намагання зробити абищо, тільки б не бути звинуваченими у відставанні від світових тенденцій, відбиваються у, зокрема, нестабільності вітчизняного кримінального законодавства; внесенні відверто зайвих змін, у тому числі доповненні КК статтями про відповідальність за діяння, які й так вже були криміналізовані в Україні; порушенні системи кримінального закону – головним чином через запровадження спеціальних норм, за наявності яких в Україні забувають про наявність та необхідність застосування загальних кримінально-правових норм; розладнанні термінологічної основи кримінального законодавства; появі все більшої кількості статей, які фактично не застосовуються в Україні. В. О. Навроцький надав конкретні пропозиції, як запобігти вказаним та іншим подібним наслідкам.

По-перше, не слід залучати до законопроектних робіт у сфері кримінального права та міжнародного правого співробітництва осіб із недостатнім рівнем кваліфікації. По-друге, потрібно проводити обговорення законопроектів та реагувати на резонні зауваження. По-третє, слід не забувати, що міжнародно-правові угоди можуть бути ратифіковані із застереженнями. І, нарешті, необхідно пам'ятати, що в цілому чинне законодавство України побудоване з урахуванням загальноновизнаних у цивілізованому світі засад; ефективну протидію злочинам можна вести і без його кардинальних змін. Далі доповідач зазначив: загалом можна констатувати, що глобалізація зачіпає всі аспекти кримінального права. Поряд із, безумовно, позитивними результатами вона тягне й небажані наслідки. Їх мінімізація чи ліквідація сприятиме належному розвитку вітчизняного кримінального права, реалізації його завдань, інтеграції у світову культуру, яка піде на користь Україні.

Виконавчий директор Конгресу «Німецький день превенції» *Е. Маркс* (ФРН) у своїй доповіді висвітлив історію становлення цієї громадської організації та актуальні дослідження, які вона проводить. Він повідомив, що як на національному, так і на міжнародному рівні конгрес Німецького дня превенції має, зокрема, такі цілі: досліджувати та обмінюватися досвідом з поточних питань у різних сферах превенції та їх ефективності; об'єднувати партнерів у сфері превенції; бути форумом для практики та обміну досвідом; встановлення міжнародних зв'язків та обмін інформацією; бути платформою для обговорення Стратегії превентивної реалізації; готувати та висловлювати рекомендації щодо практики, політики, управління та науки. Також Е. Маркс висвітлив діяльність Інституту досліджень прикладної профілактики Конгресу, який сприяє діалогу між дослідженнями щодо профілактики, превентивною практикою та превентивною політикою. Його завданнями є: поглиблення діалогу між наукою, політикою, адміністрацією, асоціаціями та громадянським суспільством щодо результатів превентивних досліджень з метою посилення знань із запобігання та превенції; співпраця з іншими науковими

установами для реалізації дослідницьких проектів з практичною актуальністю; консультації Конгресу та його партнерських організацій щодо результатів та стану превенційних досліджень, а також проведення власних дослідницьких проектів з перспективою практичного застосування результатів дослідження. Діяльність Конгресу та його Інститут досліджень прикладної профілактики виражається у проведенні веб-семінарів, науково-дослідних та консалтингових проектів, симпозіумів та конференцій, щоденних новин із запобігання злочинності та в інших проектах.

Декан юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ, член-кореспондент НАПрН України **В. К. Грищук** виступив із доповіддю «Зловживання кримінальним правом: загальні підходи до постановки проблеми». Він зазначив, що зловживання кримінальним правом потенційно можливе в трьох площинах: а) законодавчій; б) правозастосовній; в) у площині реалізації суб'єктивних прав особи. Окремо вчений наголосив на зловживанні кримінальним правом із боку законодавця. Воно може проявитися у двох основних варіантах: а) переоцінці ролі норм кримінального права; б) недооцінці норм кримінального права. Учений приділив увагу й зловживанню правом у двох інших площинах й навів причини та умови цього. В. К. Грищук зробив висновок, що зловживання кримінальним правом є винним, кримінально-правовим діянням повноважного суб'єкта кримінально-правових відносин, що в одних випадках відбувається формально у кримінально-правових межах, але є таким, що суперечить «духу» кримінального права – його принципам, природному праву, а в інших випадках є порушенням норм кримінального права, тобто діянням, яким заподіюється шкода особі, суспільству чи державі.

Професор кафедри кримінального права юридичного факультету Університету в Білостоці (Польща) **К. Лясковська** виступила з доповіддю «Система електронного нагляду як спосіб виконання покарання у вигляді позбавлення волі в Польщі», в якій зробила огляд деяких обраних аспектів правово-

го регулювання електронного нагляду в польському Кримінально-виконавчому кодексі й оцінила ефективність цієї системи. Вона зазначила, що часте внесення змін до законодавства, що регулює систему електронного нагляду в Польщі, свідчить про складність застосовуваного інституту та його значущість. У той же час застосування цієї системи в країні виправдало покладені на неї великі сподівання. Аналіз вигод і витрат, пов'язаних з її функціонуванням, підтверджує, що в цей час вона є ефективною системою виконання покарання у виді позбавлення волі без ізоляції від суспільства. Більш того, це найсучасніший, безпечний та альтернативний метод.

Директор Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, академік НАПрН України **Н. О. Гуторова** розкрила проблеми кримінально-правової охорони продовольчої безпеки в умовах глобалізації ринку харчових продуктів. Вона звернула увагу на те, що, незважаючи на значну суспільну небезпечність посягань на продовольчу безпеку, її кримінально-правова охорона в Україні не є ефективною. У ст. 227 КК України закріплено кримінальну відповідальність за умисне введення в обіг (випуск на ринок України) небезпечної продукції, тобто такої продукції, що не відповідає вимогам стосовно безпечності продукції, установленим нормативно-правовими актами, якщо такі дії вчинені у великих розмірах. Відповідно до Примітки до цієї статті під введенням в обіг (випуском на ринок України) небезпечної продукції, вчиненим у великих розмірах, слід вважати введення в обіг продукції, загальна вартість якої перевищує п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (у 2017 р. – 400 тис. грн.). З урахуванням зазначеної вартості небезпечної продукції під дію цієї норми не підпадають факти продажу простроченої харчової продукції з «подвійним» маркуванням, виготовлення готових страв у закладах громадського харчування тощо, оскільки такі порушення, як правило, здійснюються у значно менших розмірах. Недоліком ст. 227 КК можна вважати і те, – зазначила доповідач, – що вона містить лише одну частину, не передбачаючи будь-яких

кваліфікуючих ознак. Це призводить до того, що незважаючи на суттєве поширення та жахливі наслідки суспільно небезпечних посягань на продовольчу безпеку, випадки притягнення до кримінальної відповідальності за передбачений ст. 227 КК злочин мають поодинокий характер. Вадюю можна вважати й невеликий розмір санкції цієї статті. Н. О. Гуторова зробила висновок про необхідність удосконалення кримінально-правової охорони продовольчої безпеки в умовах глобалізації ринку харчових продуктів. Таке вдосконалення має відбуватися на підставі ґрунтовних наукових досліджень, але попередньо можна прогнозувати необхідність розширення меж кримінальної відповідальності за порушення у цій сфері, що становлять безпеку для життя та здоров'я людини, диференціації кримінальної відповідальності шляхом запровадження обтяжуючих відповідальність обставин, пов'язаних із заподіянням шкоди здоров'ю або життю споживачів, а також встановлення покарання, яке, на відміну від існуючого, буде відчутним для винних осіб.

Голова Харківського апеляційного адміністративного суду *Г. Є. Бершов* висвітлив питання реформування судової системи стосовно створення військових судів в Україні. Він указав на актуальність питання відновлення системи військових судів в Україні, ліквідованих у 2010 р. До Верховної Ради України уже надходили законопроекти, метою яких було відновлення військових судів в системі загального судочинства. Доповідач відмітив, що у наукових колах й досі відсутня єдина позиція щодо напрямів розбудови військової юстиції та її організаційної структури. В суспільстві мусується думка про те, що цивільні суди, навіть «дуже професійні», не в змозі в повній мірі забезпечити належний розгляд справ стосовно правопорушень у військовій сфері внаслідок відсутності комплексних специфічних знань про існуючі у цій сфері відносини. На його думку, до створення спеціалізованих військових судів чи запровадження спеціалізованих суддів при розгляді загальними судами справ стосовно правопорушень у військовій сфері, у разі необхідності, слід у повній мірі використовувати наявні можливості науково-дослідних

установ судових експертиз, а саме: призначати проведення військових експертиз та залучати військових експертів.

Своїми ідеями на пленарному засіданні також поділилися проректор Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка **М. В. Карчевський** – «Глобалізація у сфері кримінально-правового регулювання», в. о. завідувача кафедри кримінального права та кримінології Київського національного університету імені Т. Шевченка **П. П. Андрушко** – «Джерела, які застосовуються і використовуються при кримінально-правовій кваліфікації» та професор кафедри кримінального права та кримінології Університету державної фіскальної служби України **В. І. Антипов** – «Понятие «деяние» и его полисемия в уголовных кодексах постсоветских государств».

У перший день заходу учасників конференції було ознайомлено з новим навчально-бібліотечним комплексом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Другий день конференції (13 жовтня) захід відбувся за такими секціями: «Загальні питання реалізації завдань і функцій кримінального права в умовах глобалізації»; «Кримінально-правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, суспільних і державних інтересів в умовах глобалізації»; «Кримінально-правові заходи боротьби з корупцією: проблеми удосконалення» («круглий стіл»); «Роль кримінології та інших наук кримінально-правового циклу у забезпеченні сталого розвитку України в умовах глобалізації»; «Дослідження впливу глобалізаційних процесів на теорію і практику боротьби зі злочинністю у працях молодих вчених».

На першій секції «Загальні питання реалізації завдань і функцій кримінального права в умовах глобалізації» свої ідеї у доповіді висвітлили, **П. Л. Фріс** – «Проблеми глобалізації і міжнародна кримінально-правова політика», **В. М. Куц** – «Диференціація засобів кримінально-правового реагування як фактор забезпечення сталого розвитку України», **Н. А. Савінова** – «Ера

немилосердя: інформаційна виктимізація населення як фактор криміногенеза», *В. М. Киричко* – «Про особливе значення категорії суспільної небезпечності для реформування кримінального законодавства України в умовах глобалізації», *В. В. Шаблюстий* – «Кримінально-правове забезпечення прав і свобод людини в Україні в умовах глобалізації», *О. Е. Радутний* – «Дії штучного інтелекту у стані крайньої необхідності (ст. 39 КК України)», *М. В. Шепітько* – «Вплив визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду на зміст злочинів проти правосуддя».

Яскравий полілог мав місце на другій секції «Кримінально-правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, суспільних і державних інтересів в умовах глобалізації». Були обговорені поняття кримінально-правового забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації та критерії оцінювання КК України (*Л. М. Демидова*); кримінально-правові аспекти забезпечення охорони засад міжнародного правопорядку в умовах глобалізації (*О. О. Житний*); проблеми уніфікації приписів про звільнення від кримінальної відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України (*П. В. Хряпінський*); питання кримінальної відповідальності за вчинення терористичних актів та їх відмежування від суміжних складів злочинів (*Ю. Г. Севрук*); проблеми визначення статусу військового формування відповідно до законодавства України (*М. С. Туркот*); кримінально-правове регулювання цільових убивств у сучасних умовах (*М. О. Акімов*); проблемні питання кримінально-правової оцінки злочинів, вчинених на окупованій території України (*В. А. Мозгова*).

Сумісне засідання провели представники круглого столу «Кримінально-правові заходи боротьби з корупцією: проблеми удосконалення» та четвертої секції «Дослідження впливу глобалізаційних процесів на теорію і практику боротьби зі злочинністю у працях молодих вчених». У рамках круглого столу виступила *Н. М. Ярмиш* із доповіддю «Помилки у Кримінальному кодексі України на заваді протидії корупції»; *О. Ф. Бантишев* та

Д. В. Титула звернули увагу на необхідності подальшого вдосконалення статей Кримінального кодексу України, що передбачають відповідальність за корупційні злочини; *О. Д. Ярошенко* висвітлила особливості розкриття інформації, зазначеної в деклараціях, поданих особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування в Україні. Також у роботі круглого столу взяли участь представники Харківського територіального управління Національного антикорупційного бюро України *Ю. О. Кравченко* та *А. О. Лозова*, які наголосили на необхідності створення антикорупційних судів.

Бурхлива дискусія між науковцями та практичними працівниками відбулася на третій секції «Роль кримінології та інших наук кримінально-правового циклу у забезпеченні сталого розвитку України в умовах глобалізації», де із доповідями виступили, зокрема, *В. В. Голіна* «Глобалізація, запобігання злочинності, кримінальне законодавство» *В. С. Батургарєєва* «Екологічна злочинність – новий виклик сталому розвитку України», *О. О. Крюков* «Внесення змін до кримінального процесуального законодавства України є нагальною необхідністю», *О. В. Гейко* «Вчення про солідарну відповідальність: нові розробки та виклики у міжнародному кримінальному праві», *А. М. Бабенко* «Кримінологічна картографія у вивченні злочинності у великому місті: історія та сучасність», *О. О. Гоманюк* «Використання механізмів міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях, пов'язаних із кіберзлочинністю», *Ю. Б. Курилюк* «Кримінально-правове забезпечення від негативного впливу глобалізації на прикордонну безпеку держави», *К. С. Босак* «Запобіжне значення цінностей в епоху глобалізації», *С. С. Шрамко* «Глобалізація та контроль над злочинністю».

Наукові доповіді та повідомлення учасників конференції відбиті у збірнику її матеріалів¹, електронну версію якого розміщено на сайті Науково-

¹ Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали наук.-практ. конф., Харків, 12–13 жовт. 2017 р. / редкол.: В. Я. Тацій (гол. ред.), В. І. Борисов (заст. гол. ред.) та ін.

дослідного інституту вивчення проблеми злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України (<http://www.ivpz.org/elektronna-b-bl-oteka>).

Розглянувши й обговоривши проблеми кримінально-правового забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації, Міжнародна науково-практична конференція відзначає таке:

– розвиток світової цивілізації супроводжується планетарним єднанням та уніфікацією людської діяльності у різних сферах матеріального і духовного життя – у виробництві, техніці, науці, медицині, фінансах, культурі, політиці, державотворенні тощо. Ця тенденція має всеохоплюючий характер, інтегрується до змісту життя і діяльності всіх народів і держав, акумулюється ними. Притаманні їй процеси й явища отримали назву глобалізації, або глобальних чи глобалізаційних (всесвітніх) процесів;

– наразі категорія «глобалізація» є недостатньо визначеною як за змістом, так і за обсягом. З одного боку, вона істотно виходить за межі таких категорій, як «держава», «нація», «суверенітет», «національний інтерес», а з другого – процеси та явища, що складають зміст глобалізації, поряд із позитивними властивостями (що в цілому є загальним правилом) у низці випадків можуть мати негативний характер – призводити до шкідливих, вкрай руйнівних наслідків. Прикладом є значне розширення шкідливих видів виробництва, безпрецедентне забруднення навколишнього середовища, поширення зброї масового знищення людей, неконтрольованого обігу наркотичних, сильнодіючих та отруйних речовин, СНІД-інфекцій, прояви агресії та експансії у міждержавних відносинах тощо;

– усі процеси й явища глобального характеру (фактори) залежно від їх спрямованості та характеру впливу на матеріальну і духовну сфери життєдіяльності народів і держав поділяються на позитивні й негативні. Механізм дії цих факторів на соціальне буття людей (в узагальненому вигляді) може набувати вираження в їх безпосередньому або опосередкованому впливі на масо-

ву свідомість і психологію людей, класів, груп і, таким чином, втілюватися у відповідні соціальні практики;

– глобалізаційні процеси (фактори) активно впливають на всі сфери життя людства, суспільств, держав, у тому числі на їх державно-правові інститути. Не оминув цей вплив і кримінальне право. До позитивних глобальних факторів впливу на кримінальне право слід віднести ідеї всебічного кримінально-правового захисту людини і громадянина з одночасним обмеженням заходів кримінально-правового впливу, що застосовуються до людини за вчинене кримінальне правопорушення;

– найбільш важливі та актуальні кримінально-правові проблеми боротьби зі злочинністю глобального характеру, що потребують міждержавних узгоджених підходів, є предметом обговорення і рішень міжнародної спільноти. Їх результати набувають закріплення у міжнародних нормативно-правових актах, значною мірою впливаючи на зміст національного кримінального права багатьох держав. Невипадково в ч. 1 ст. 3 КК визначається, що Кримінальний кодекс України ґрунтується на Конституції України та загальноновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Закони України про кримінальну відповідальність мають відповідати положенням, що містяться в міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (ч. 5 ст. 3 КК);

– особливий вплив на кримінальне право мають прояви окремих видів злочинів глобального характеру, і тому боротьба з ними потребує узгодженого міждержавного правового регулювання. Угоди між державами, що містять кримінально-правові положення, передбачають їх включення (імплементацию) до національного кримінального законодавства. Проте вказані «конвенційні» норми за формою і змістом мають відповідати основним принципам національного права і правилам законодавчої техніки чинного КК України;

– позитивними глобалізаційними процесами, що впливають на кримінальне право, слід визнати і тенденції конвергенції (зближення) держав і

правових систем, у тому числі й у сфері кримінального права. Розвиток сучасного кримінального права України дозволяє успішно гармонізувати КК України з кримінальним законодавством Європи. Розбіжності в кримінальному праві різних правових систем, на яких раніше акцентувалась увага, більшою мірою пов'язані не із сутністю того чи іншого кримінально-правового явища, а з його юридичною формою, правовими традиціями, правовою культурою, законодавчою технікою тощо. Євроатлантичний напрям розвитку України є чітким і визначальним орієнтиром для подальшого розвитку кримінального законодавства України в аспекті сприйняття позитивного і кращого досвіду боротьби зі злочинністю. Поряд із цим указаний розвиток має пов'язуватись зі збереженням кращих досягнень науки і практики вітчизняного кримінального права та традицій кримінального законотворення. Зближення правових систем і національних законодавств має базуватись на ідеях правової держави та верховенства права, що визнаються в Україні конституційними принципами і що на рівні правотворчої діяльності мають реалізовуватись через систему принципів кримінального права;

– негативними глобалізаційними процесами, що потенційно впливають на стан і розвиток кримінального права і законодавства, слід визнати поширені явища (фактори) злочинного характеру (злочини), що характеризуються підвищеною суспільною небезпечністю, мають значну регіональну поширеність, вчиняються на територіях низки держав (так звана «інтернаціоналізація злочинності») і заподіюють тяжку чи особливо тяжку шкоду суспільним відносинам. Це й зумовлює встановлення відповідних кримінально-правових заборон як засобу протидії таким процесам. До відповідних злочинів слід віднести: по-перше, злочини «небезпекового характеру» (делікти створення небезпеки), що посягають на безпеку держави, суспільства та особи, створюють небезпеку заподіяння останнім істотної шкоди чи поєднані із реальним заподіянням такої шкоди. Законодавець виокремлює спеціальні види безпеки, якими є: основи національної безпеки, громадська безпека, безпека

виробництва, безпека руху та експлуатації транспорту тощо, достатньо повно регламентуючи кримінальну відповідальність за відповідні посягання у нормах Особливої частини КК. Проте в чинному КК не виокремлюються інформаційна безпека (у сфері використання ЕОМ), екологічна безпека, безпека споживачів, хоча в дійсності посягання на відповідні сфери суспільних відносин є поширеними і вкрай небезпечними. Подібні діяння безпідставно не розглядаються як такі, що пов'язані з порушенням безпечного стану суспільних відносин, і не отримують в законі належної правової оцінки. Так, складом незаконного виготовлення, збуту або транспортування з метою збуту підакцизних товарів (ст. 204 КК) не охоплюються особливо тяжкі наслідки цього злочину. Складом умисного введення в обіг на ринок України небезпечної продукції (ст. 227 КК) не передбачається спричинення шкоди здоров'ю чи життю споживачів, хоча ця шкода буває тяжкою і навіть особливо тяжкою. Норми КК, що встановлюють відповідальність за злочини проти довкілля, здебільшого не враховують, що ці посягання пов'язані з порушеннями екологічної безпеки і здатні створювати великі загрози для життєдіяльності людей. Так само повною мірою не відображають небезпечного характеру злочинів у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку норми розділу XVI Особливої частини КК, хоча низка цих злочинів може бути пов'язана із заподіянням або створенням загрози заподіяння тяжких або особливо тяжких наслідків для людей, суспільства, держави;

– підвищену суспільну небезпечність мають злочини, пов'язані із застосуванням зброї та інших предметів, що використовуються як зброя. Ці діяння останнім часом набули значне поширення, вони здатні заподіювати тяжку чи особливо тяжку шкоду правоохоронюваним відносинам. Утім, не в усіх випадках використання зброї наразі передбачене в нормах КК як ознака злочину, хоча відповідні діяння вчиняються доволі часто саме у такий спосіб. Зокрема, відсутня вказана ознака («застосування зброї») при заподіянні уми-

сного тяжкого тілесного ушкодження (ст. 121 КК), у складах розбою (ст. 187 КК), вимагання (ст. 189 КК), викрадення вогнепальної зброї (ст. 262 КК), незаконного заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК), викрадання наркотичних засобів (ст. 308 КК) тощо. Через це чинне законодавство не відображає повною мірою підвищеної суспільної небезпечності указаних злочинів, що негативно впливає на державно-правові заходи боротьби з ними;

– в умовах сьогодення особливо актуальною є боротьба зі злочинами проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (розділ XX КК), і насамперед з найманством, відповідальність за яке встановлено в ст. 447 КК. Найманство – це виклик глобалізаційного характеру. Воно набуло велетенських масштабів, вчиняється у багатьох країнах світу (Сирія, Лівія, Єгипет, Ємен, Ірак тощо), пов'язане із заподіянням особливо тяжких наслідків. В Україні найманство набуло поширення на Сході країни – в Донецькій та Луганській областях. У зв'язку з цим указаний злочин потребує нового глибокого осмислення;

– негативними факторами глобального характеру, що мають потенційний вплив на кримінальне право, слід визнати також корупційні злочини, злочини насильницького характеру, викрадення та торгівля людьми, злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, злочини проти сім'ї й неповнолітніх тощо. Зазначені фактори можуть бути визнані такими, що мають реальний вплив на кримінальне право, його норми та інститути за умови їх поглибленого вивчення, встановлення щодо кожного з них обов'язкової наявності необхідних і достатніх підстав та критеріїв криміналізації та пеналізації відповідних суспільно небезпечних діянь.

Вислухавши й опрацювавши пропозиції науковців щодо проблем кримінально-правового забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації, конференція пропонує таке:

– на національному рівні протидії злочинності доцільно виділити такі напрями розвитку сучасного кримінального права України, як: удосконален-

ня диспозицій статей КК, що передбачають ознаки тероризму, екологічних злочинів, злочинів у сфері комунікацій, відмивання «брудних грошей» тощо; прискорення процесів імплементації норм міжнародних договорів у КК; більш широке застосування універсального й національного принципів кримінально-правової юрисдикції України; вирішення питання про врахування вироків судів іноземних держав; урегулювання проблем видачі й передачі злочинців іноземній державі або міжнародному суду; удосконалення законодавства щодо відповідальності за вчинення злочинів організованою групою й злочинною організацією; легітимація таких обставин, що виключають злочинність діяння, як контрольована поставка, застосування зброї, спеціальних засобів і фізичної сили; удосконалення підстав обов'язкового і безумовного звільнення від кримінальної відповідальності представників правоохоронних органів, агентів, упроваджених в організовані злочинні угруповання тощо;

– передбачити у чинному КК відповідальність за образу іклеп, оскільки його сучасна редакція не містить норм, що були б спрямовані на захист честі та гідності особи як однієї з найвищих соціальних цінностей, як це має місце в кримінальному законодавстві більшості держав світу. Цей недолік КК має негативні наслідки з огляду на необхідність реалізації проголошеної в Конституції України ідеї всебічного правового захисту прав і свобод людини і громадянина;

– не можна погодитися з новелами КК, згідно з якими спеціальна конфіскація як різновид інших заходів кримінально-правового характеру може застосовуватися до неосудних або осіб, що не досягли віку кримінальної відповідальності. Ці законодавчі рішення (ч. 3 ст. 96² КК) суперечать приписам ч. 1 ст. 2 КК, відповідно до якої підставою кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, що містить склад злочину. Викликає сумнів і обґрунтованість установлення в КК можливості застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру, оскільки це суперечить принципу особистої винної відповідальності. Зазначені відхи-

лення від основних принципів кримінального права у правотворчості є неприпустимими, оскільки пов'язані з порушенням прав і свобод людини і громадянина, що означає порушення принципів законності та верховенства права як необхідних складових й обов'язкових умов функціонування правової держави;

– слід звернути увагу на дослідження та вирішення проблеми спеціальної конфіскації доходів, отриманих від вчинення злочинів, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів, а також майна, обладнання або інших засобів, що використовувалися чи призначалися для використання при вчиненні злочинів;

З метою удосконалення кримінальної відповідальності за корупційні злочини необхідно:

– повернути до примітки до ст. 364 КК, де надається визначення істотної шкоди і тяжких наслідків як ознаки цього складу злочину та інших складів, що містяться у відповідному розділі, слово «якщо», яке свідчило б про можливість визнання наслідками також шкоди немайнового характеру (фізичної, моральної, політичної тощо), адже, прибравши його, законодавець разом із тим залишив у диспозиціях відповідних статей вказівку на спричинення шкоди «правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб». За такої редакції примітка до ст. 364 КК стала суперечити змісту диспозицій низки статей розділу XVII Особливої частини КК;

– включити до переліку корупційних злочинів, що міститься в примітці до ст. 45 КК, статтю 369³ КК («Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань»), оскільки цей злочин може мати ознаки корупції. Слід відмітити, що ст. 369³ КК з'явилася у КК згідно з прийняттям відповідного Закону, де слово «корупція» було наявне у назві: «Про запобігання впливу корупційних правопорушень на результати офіційних спортивних змагань»;

– додати до кола потерпілих, що визначається у ч. 1 ст. 55 Кримінального процесуального кодексу України, державу. Про доцільність цього свідчить аналіз складів злочинів проти основ національної безпеки, злочинів терористичного характеру, корупційних та інших злочинів, практика застосування відповідних кримінально-правових норм, а також досвід боротьби з такими суспільно небезпечними діяннями;

– виключити з диспозиції ч. 1 ст. 365² КК указівку на такого суб'єкта, як «службова особа Фонду гарантування вкладів фізичних осіб», оскільки, по-перше, неможливість його відповідальності за таке діяння встановлена в подальшому тексті цієї ж статті, по-друге, визнання службової особи суб'єктом цього злочину суперечить приписам статей 364 і 364¹ КК, у яких передбачена відповідальність за зловживання повноваженнями з боку службових осіб публічного й приватного права;

– виключити із санкцій частин 1 і 2 ст. 368² КК («Незаконне збагачення») додаткове (обов'язкове) покарання у виді конфіскації майна, оскільки призначати це покарання неможливо через те, що відповідні злочини не належать до категорії тяжких чи особливо тяжких, як того вимагають положення Загальної частини (ч. 2 ст. 59 КК);

– привести у відповідність з положеннями частин 1 і 2 ст. 55 КК санкції ч. 4 ст. 220¹, ст. 220², ч. 1 ст. 365² КК, які наразі передбачають покарання у виді «обмеження» (ч. 4 ст. 220¹) та «позбавлення» права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю *на строк до десяти років*. По-перше, в санкції ч. 4 ст. 220¹ зазначається про покарання, якого не існує в Загальній частині (ст. 55 КК) – «обмеження» права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, по-друге, максимальна межа цього покарання складає десять років, у той час як у ч. 1 ст. 55 КК ця межа дорівнює 3 роки, а в певних випадках (абз. 2 ч. 1 ст. 55 КК) – 5 років;

– зважаючи на необхідність покращення кримінально-правової охорони продовольчої безпеки в умовах глобалізації ринку харчових продуктів,

слід удосконалити диспозицію і санкцію ст. 227 КК («Умисне введення в обіг на ринку України (випуск на ринок України) небезпечної продукції»). У 2017 р. мінімальний розмір предмета цього злочину дорівнює 500 неоподатковуваних мінімумів (на 1 січня 2017 р. – 400 тис. грн.). З урахуванням зазначеної вартості небезпечної продукції під дію цієї норми не підпадають факти продажу простроченої харчової продукції із «подвійним» маркуванням, виготовлення готових страв у закладах громадського харчування тощо, оскільки такі порушення, як правило, здійснюються в значно менших розмірах. Наявне основне покарання у виді штрафу від 8500 до 17000 грн. навряд чи є відчутним для винних осіб (тим більше, коли мінімальна вартість партії товару повинна бути не меншою за 400 тис. грн.).

В. І. Борисов, директор НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України;

Д. П. Євтєєва, старший науковий співробітник НДІ вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України